

Зігмарс Турчінскіс

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛАТВІЙСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАРТИЗАНСЬКОЇ АСОЦІАЦІЇ (ЛНПА) З 1944 ПО 1953 РОКИ*

Діяльність Латвійської Національної Партизанської Асоціації (*Latvijas Nacionālo Partizāņu Apvienība*, LNPA) – організації національних партизанів охоплювала північно-східну та центральну частини Латвії, що приблизно складає одну п'яту території держави Латвії. Згідно з адміністративним поділом Латвії, від 1940 року ця територія складалась із чотирьох регіонів: Абрене, Валка, Мадона та Цесіс. За майже дев'ять років свого існування ЛНПА кілька разів зазнавала серйозних поразок завжди асоціація, міняючи свою структуру, продовжувала організований опір.

На сьогодні існує декілька робіт із вивчення загальної ситуації у Латвії того часу. В 1996–2004 роках була опубліковано роботу професора Г. Стродса “Боротьба національних партизанів у Латвії 1944–1956 років” у трьох частинах. Наукові працівники документаційного центру наслідків тоталітаризму провели кілька досліджень структур служб безпеки окупаційного режиму, а також дослідили методи роботи цих структур, які боролися із рухом національного опору. Відтак, дослідження конкретних дій організації національних партизан у Латвії почалося порівняно недавно.

Для повноти цього дослідження використовувано матеріали Державного архіву Латвії або ЛВА (архіви Валсте Латвії). Більшість цих матеріалів – кримінальні справи засуджених партизан та їхніх прихильників¹. Це документи специфічні та особливі через обставини їхнього походження, оскільки необхідну інформацію слідчі ЧК (Чрезвычайная Комиссия – “Надзвичайна Комісія”, оригінальна назва НКВД) часто отримували за допомогою тортур та фізичного й морального залякування арештованих осіб. Крім того, намагаючись врятувати себе, арештовані особи не говорили правди, наскільки це було можливо, або намагались применшити свою роль. А чекісти навпаки – намагались роздмухувати масштаби діяльності партизанів, спотворюючи її і зводячи до кримінальних злочинів. Однак, порівнюючи певну кількість інформації з “кримінальних” справ про події в певному регіоні, можна отримати достатньо детальну та надійну інформацію про ці події.

Матеріали цього архіву дають також широкі можливості для дослідження протипартизанської діяльності загонів місцевих озброєних

* Переклад з англійської.

¹ LVA 1986.f., 1. un 2. apr.

колабораціоністів. Ці матеріали вміщують списки вбитих “істребітелів” та накази їхнього командування². Інформація докладно характеризує контингент населення, з якого ЧК формували “істребітелів”.

Складнішим завданням, у цьому випадку, є отримати документи організації національних партизанів, наприклад, ЛНПА. Частина їх була схована у спеціальних місцях, але більшість осіб, які знали про ці місця, були вбиті у або померли у Радянських концентраційних таборах (ГУЛаг). У цих випадках місця переховування були забуті, і документи зникали з плином часу.

Ті документи, які отримували чекісти, зазвичай знищували після певного періоду часу, і тільки невелику їх кількість зберігали як докази для завершення справи. Зазвичай можна знайти лише одну сторінку або декілька сторінок документів стосовно захоплених партизан. Однак у рідкісних випадках було знайдено цілі підшиті томи таких документів. Ці документи були різні за походженням, від статутів організацій та планів діяльності до щотижневих доповідей керівників різних регіонів про ситуацію з партизанами в їх регіоні. Так, можна з’ясувати стратегічні плани партизан, а також відтворити тактичний план певних дій опору.

Тож, очевидно, що в архівах Латвії є достатня кількість матеріалів для широкого дослідження завдань та дій партизанських організацій, зокрема таких як ЛНПА, а також боротьби окупантів з національними партизанами.

Коли влітку 1944 року почалась друга радянська окупація, не було об’єднаної таємної організації, яка могла б узяти на себе лідерство над діями національних партизанів. Колишні державні діячі та політики двох декад незалежності Латвії (1918–1940) були вже засуджені або депортовані під час першої радянської окупації в 1940–1941 роках, а ті, хто вижив, подалися на Захід, сподіваючись повернутись із допомогою Британії або Америки. Більшість колишніх офіцерів латвійської Армії, не репресованих під час першої окупації, були мобілізовані в латвійські легіони та відправлені разом з частинами німецької армії на територію Німеччини або залишилися у межах оточеної німецької армійської групи в Курляндії (Курземе, західна Латвія).

Так, у тій частині Латвії, яку знов окупували радянські війська, залишилось тільки місцеве населення без жодного національного керівництва та без жодної програми подальших дій. Серед населення були поширені чутки та сподівання, що Захід не віддасть Латвію Росії, і що Червона армія буде змушена повернутись до Росії. Ці чутки сприяли дезертирству та підбадьорювали тих, хто вирішив уникнути мобілізації до Червоної армії. Крім того, було відомо, що одразу після початку другої

² LVA 1846.f.

радянської окупації, мобілізованих латвійців одразу, без жодних навчань, відвозили на місця боїв з німцями. Дезертири, які вижили, окремо або у групах, втікали з дому і мусили переховуватись у лісах³. Для того щоб мати приблизна уявлення про кількість цих “лісових братів” (*мезабралі*), можна звернутись до секретної доповіді “Військовий та економічний огляд району Вілаки” (“*Vilakas aprinka militari ekonomiska izzina*”) радянського воєнного комісара району Вілаки від 20 вересня 1947 року. Він говорив, що банда, сформована партизаном “Цінітіс” налічувала 1500 людей уже 1945 року. Більшість цих чоловіків були дезертирами з Червоної армії⁴. Схожа ситуація була й в інших районах Східної Латвії.

Збройні сили НКВД (Народний Комисариат Внутренних Дел – Народний Комісаріат Внутрішніх Справ) почали інтенсивний пошук на окупованих територіях та “прочісування” лісів для того, щоб знайти дезертирів. Ті своєю чергою, задля власного захисту стали організовуватись у групи та озброюватися зброєю, якої було багато на теренах колишніх боїв. Таким чином почались перші збройні зіткнення⁵.

Однак був потрібний хороший лідер для того, щоб організувати маленькі групи людей, які спонтанно втекли до просторих лісів, і перетворити їх на частини національних партизанів з конкретними цілями та обов’язками. Таким лідером став 24-річний головний агроном з Абрене, Петеріс Супе (1920–1946). Він був дуже компетентною та обдарованою людиною, у віці лише 20-ти років він закінчив Латвійський університет у Ризі з відзнакою. Як пам’ятають його сучасники, П. Супе прекрасним оратором та був завзятим націоналістом Латвії. У липні 1944 року, коли Червона армія окупувала його рідний округ Абрене на північному сході Латвії, він подався до Риги. Там він встановив деякі контакти з німецькою владою та почав організовувати повстанську групу з чоловіків, які б хотіли повернутись на територію Латвії, окуповану Радянським Союзом, аби там утворити партизанські групи, здатні до боротьби. П. Супе зібрав групу з 11 чоловіків під кодовою назвою “Лаппланд”. Після деяких тренувань ця основна частина, двома групами, вилетіла з аеродрому маленького міста Вормдїтт на сході Пруссії. Вони приземлились на території Округу Абрене вночі з 1 на 2 та з 3 на 4 жовтня 1944 року⁶.

Група, якою керував П. Супе, не встановлювала жодних контактів з військовими силами Німеччини. Так вирішили після того, як Червона

³ Strods H. “Latvijas nacionālo partizānu karš 1944.—1956.” Rīga 1996., 117.—122.lpp.

⁴ Strods H. “Ziemeļlatgales nacionālie partizāni” // *Katolu kalendars 1999.*, Rīga, 1998, pp. 245-246.

⁵ LVA 1986.f., 1.apr., 14677.l., 1.sēj., 225.—230.lp.

⁶ Turčinskis Z. “Latvijas Nacionālo partizānu apvienības izveidošanās un darbība Stampaku periodā (1944. gada oktobris — 1945. gada marts)” // *Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti 7. sējums. “Okupācijas režīmi Latvijā 1940.—1959.”*, Rīga 2004., 445.lpp.

армія ввійшла до столиці Латвії, міста Риги, 13 жовтня 1944 року, і не було жодної відповіді на сигнали їхнього радіооператора. Отож, ці партизани, сівши в окрузі Арбен, не мали жодного зв'язку з німецькою розвідкою і ніколи не діяли за наказами німців. Петеріс Супе – “*Cīnīmic*” у промові до своїх людей чітко стверджував, що Німеччина програла і що вона не допоможе партизанам. Він вказав, що латвійці мають покладати свої надії на підтримку в боротьбі за незалежність на Велику Британію та Америку⁷.

Для того щоб краще зрозуміти мотиви відчайдушних дій Петеріса Супе, треба пам'ятати, що він походив з округу Абрене, з північного сходу Латвії, звідки під час першої окупації, особливо 14 червня 1941 року, було депортовано десятки тисяч латвійців. Він боявся повного знищення латвійців у його рідному окрузі, який уже майже весь був колонізований Росією. По суті його побоювання справдились, оскільки за часів радянського режиму місто Абрене та сусідні п'ять округів Кацені, Упмала, Пурвмала, Аугспільс та Гаурі відокремили від території Латвійської Радянської Соціалістичної Республіки (ЛатРСР) та приєднали до Російської РФСР⁸. Хоча округ Абрене влада радянської Росії визнавала складовою частиною незалежної Республіки Латвії під час підписання Ризького мирного договору з Москвою у серпні 1920 року, місто Абрене та п'ять округів уже ніколи не повернули Латвії після проголошення її незалежності 1991 року.

Люди з групи Супе, які тепер стали називати себе “штаб-групою”, ходили по території округу Абрене та намагались об'єднати малі групи втікачів для організації спільного збройного опору. Чисельність групи зростала і 31 листопада 1944 року у лісі Стампакі вона заснувала Латвійську національну партизанську асоціацію (*Latvijas nacionālo partizānu apvienība*, ЛНПА). На час заснування асоціації до ЛНПА вже приєдналось 123 партизани. Вони поділялись на сім груп, які, своєю чергою, формували три сфери діяльності партизан⁹. Станіслав Лочмеліс (1913–1945), колишній студент економічного факультету в Латвійському університеті, якій використовував псевдо “Дуже”, став заступником командувача П. Супе, а також начальником відділу контррозвідки. Антонс Цірканс (1914–1947), колишній секретар адміністрації округу Вілаки, який мав псевдо “Варпа”, став зв'язківцем та головним офіцером щодо вербування нових партизан¹⁰. Однак у цей початковий період ЛНПА все ще не мала задокументованої програми та письмових інструкцій чи планів дій.

⁷ *turpat.*, 446.lpp.

⁸ *Maksimova L. Vid'akai 700.— Ogre , 1993, 59.—60.lpp.*

⁹ *LVA 1986.f., 1.apr., 40012.I., 4.scj., 40.lp.*

¹⁰ *Turčinskis Z. “Latvijas Nacionālo partizānu...”, 447.lpp.*

Протягом декількох перших місяців після заснування, лідери ЛНПА збирали та організовували національних партизанів, та 12 січня 1945 року вони створили об'єднаний табір партизанських сил на декількох малих островах величезного болота Стампакі (приблизно 14 км на захід від Вілаки). 2 березня туди прийняли приблизно 350 партизан, які проживали у 22 сховищах. Одне зі сховищ використовували як церкву. Богослужіння проводив римо-католицький священик Людвігс Штагарс. У таборі проживали навіть цілі сім'ї з маленькими дітьми. З собою в ліс вони брали коней, велику рогату худобу та інших свійських тварин. Лейтенант Броніслав Слюкіс (1914–1953), єдиний професійний офіцер колишньої армії Латвії, був призначений комендантом партизанського табору у Стампакі¹¹.

Лідери ЛНПА планували прийняти до цього табору до 500 осіб, які намагались врятуватись від переслідувань комуністичного режиму. Збирали запаси їжі, якої було б достатньо, щоб прогодувати цю кількість людей хоча б два місяці. Харчі збирали шляхом реквізиції. Як стверджували у документи ЧК, *“найбільше грабували російське населення та фермерів, чия рідня працювала в радянських організаціях та в НКВД”*¹².

На початку січня 1945 року лідери ЛНПА видали наказ про початок військових дій. Майже кожної ночі чотири диверсійно-десантні загони йшли з болота Стампакі в сусідні чотири округи. Вони захоплювали та вели до табору активних радянських співпрацівників, яких там судили та, якщо винесено відповідний вирок, розстрілювали. З цієї метою був створений військовий трибунал ЛНПА з 18 членів, які оцінювали звинувачення, представлені Станіславсом Лочмелісом, начальником відділу контррозвідки. У більшості випадків, якщо людину визнавали винною, смертний вирок виконували через розстріл. В одному випадку лісничого визнано невинним, а в інших випадках п'ять осіб ув'язнено в тюрмі табору, яка була розташована в одному з бункерів. Загалом за час від середини січня до кінця лютого 1945 року на болото Стампакі привели та розстріляли 21-го радянського співпрацівника та трьох членів їхніх сімей¹³.

Найбільшим успіхом національних партизанів у цей період була ліквідація із засідки полковника Бокарева, начальника Смершу (“Смерть шпіонам”- контррозвідки Червоної армії) Псковської області Росії, а також захоплення та розстріл лейтенанта Пікулева, уповноваженого комісара Смерш округу Абрене у Латвії¹⁴.

¹¹ LVA 1986.f., 1.apr., 21637.l., 1.scj., 86.—89.lp.

¹² KVKA, 38673.f., 1.apr., 40.I., pp. 53-59. Cited from H. Strods, “Latvijas nacionālo partizānu kars: Dokumenti un materiāli.” Riga, 1999, p. 427.

¹³ Turčinskis Z. “Latvijas Nacionālo partizānu...”, 451.— 456.lpp.

¹⁴ turpat., 459.— 460.lp.

2 березня 1945 року на табір Стампакі несподівано напали два батальйони 143 полку НКВД, загалом 483 солдати. Оскільки в той час у таборі перебувало 350 партизан, кількість нападників, хоча і значно більша, була явно замалою, щоб вони могли отримати певну перемогу. Пізніше генерал Леонт'єв, командир 5 дивізії НКВД, яка розташувалась у Латвії, зізнався, що чекісти були переконані, що зустрінуть там у бою загін із 30–35 партизанів. У результаті 143 полк зазнав значних втрат¹⁵. Бій тривав від самого ранку до смерку, доки обидві сторони не застрягли у багноці всередині відкритого простору болота, не маючи можливості відступати з поля бою вдень. Крім того, окупанти не мали резервів у найближчих околицях, які можна було б відправити на допомогу силам НКВД. У темряві ночі партизани прорвались крізь слабке оточення НКВД та відступили зі Стампакі. Після бою партизани розділились на менші групи і до весни були розкидані по різних схованках, які було приготовано наперед. У цьому бою партизани втратили 28 осіб, серед них С. Лочмеліса (“Дуже”), який помер від ран. Немає точної інформації про втрати полку НКВД. В різних джерелах вказано цифри від 30 до 80 осіб¹⁶.

У квітні та травні 1945 року знов почались активні бої в окрузі Абрене. Групи партизан боролись доволі ефективно з місцевими радянськими співпрацівниками та паралізували роботу нижчих структур радянської влади, тобто сільських рад. У травні та червні, в окрузі Абрене 30% сільських рад так і не могли розпочати свою роботу, а інші 30% були зруйновані, їхні офіційні представники були застрелені або їх примусили залишити службу¹⁷.

Так, дві третини території округу Абрене залишались під контролем партизанів, а радянська рада існувала лише в околицях міст Балві та Вілаки, де були розташовані сили НКВД. Національні партизани в окрузі Абрене стали також атакувати центри округів. Село Берцільс було взяте 25 травня 1945 року, село Тілца – 5 липня, обидва села були адміністративними центрами округів у південній частині району Абрене¹⁸. Поширилися чутки, що партизани готуються штурмувати місто Вілаку у районі Абрене. Тому інший батальйон Червоної армії приїхав у Вілаку. Солдати копали ряди траншей навколо міста й будували свої оборонні позиції¹⁹.

¹⁵ KVKA, 38673.f., 1.apr., 40.l., pp. 53-59. Cited from H. Strods, “Latvijas nacionālo partizānu kars: Dokumenti un materiāli.” Rīga, 1999, pp. 433-434.

¹⁶ Turčinskis Z. “Latvijas Nacionālo partizānu...”, 469.—471.lpp.

¹⁷ LVA 101.f., 8.apr., 18.l., 43.—44.lp.

¹⁸ Berīis Z. “Latvijas nacionālo partizānu grupas Abrenes (Vid'akas) aprīņa teritorijā” // Strods H. “Latvijas nacionālo partizānu kard. Dokumenti, apcerējumi un atmiņas”, Rīga 2003., 303.—315.lpp.

¹⁹ LVA 101.f., 8.apr., 18.l., 61.—62.lp.

На початку червня 1945 року агенти НКВД схопили сім'ю Петеріса Супе, командувача штабом ЛНПА. Але під час арешту його батько Вінд Супе вбив полковника Михайлова, заступника начальника НКВД у Псковській області в Росії, за допомогою садового ножа. Потім батькам П. Супе вдалось утекти, але через місяць їх знову схопили чекісти та вбили. Сестра П. Супе Дженовефа, також загинула, але інша сестра, Мікаліна, переживувалась у лісі до 1954 року²⁰.

Збройне протистояння тривало, хоч лідери ЛНПА розуміли, що західні сили не збираються пропонувати допомогу, принаймні на найближче майбутнє. Отже треба було розробити структуру та стратегію організації, розраховану на довший період. У 1945 році були видані статут ЛНПА та різноманітні інструкції щодо методів війни партизан. Лідери ЛНПА розробили ефективну систему паролів, перепусток та сигналів, які регулярно змінювались. Вирішили, що партизан має носити уніформу латвійської армії або Латвійської національної оборони (Айцсаргі). Ті особи, які не мали такої уніформи, мали нашити на свій одяг військовий значок латвійської Армії часів незалежності (1918–1940)²¹.

Антонс Цірканс – “Варпа”, зв'язковий ЛНПА та головний офіцер рекрутування й зв'язків, ходив з загоном партизан по сільськогосподарських регіонах Латвії, приєднуючи нові групи партизан ЛНПА. У такий спосіб більшість партизанських груп району Вілаки (на півночі Латвії, біля Естонії) та Мадона (центрально-північна Латвія), які сформувалися спонтанно, приєдналися до ЛНПА у червні та липні 1945 року²². Дві найбільші з цих груп були в окрузі Цесвайне гірського району Мадона та в широких болотах Лубана, на кордоні провінцій Відземе та Латгале. Група з Лубана складалася зі 100 осіб, і керував нею Карліс Кремерс (1909–1947), відомий як “Карліс”²³.

Радянські окупанти хотіли придушити опір за допомогою збройної сили. З 31 травня по 9 серпня 1945 року в східній частині Латвії проходила воєнна операція під кодовою назвою “Восток” (Схід). У ході її реалізації чотири дивізії Червоної армії та три окремих батальйони НКВД разом з місцевими батальйонами “істребітелей” здійснювали “прочісування” лісів. Але результати були незначні. У п'яти районах Латвії в боях було вбито лише 21 партизана, хоча заарештовано 3471 особу²⁴. Влітку радянські збройні сили

²⁰ Supe M. “*Tālā purvmala sapņos sērst nāk...*” // *Krājumā “Uz ejiņas galvu liku” Rīga., 1993, 53.—75.lpp.*

²¹ Strods H. “*Latvijas nacionālo partizānu kars: Dokumenti un materiāli.*” Rīga, 1999, 148.—337.lpp.

²² Turčinskis Z. “*Ziemeļvidzemes nacionālie partizāni: 1945.—1953. gads*” // *Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti 7. sējums. “Okupācijas režīmi Latvijā 1940.—1956. gadā.” Rīga, 2002., 341.—345.lpp.*

²³ Vasiļevskis J. “*Nodauti vai sagūstīti*” // *Krājumā “Uz ejiņas galvu liku” 2. daļa., 1996., 90.—99.lpp.*

²⁴ Strods H. “*Latvijas nacionālo partizānu karš 1944.—1956.*” Rīga 1996, 396.lp.

розпочали терор проти місцевого населення, але це не допомогло виявити партизанів. Цей результат частково був наслідком особливо дощового літа 1945 року. Через нього території полів та лісів були затоплені, що заважало проводити “прочісування” військам Червоної армії, а допомагало партизанам.

З наближенням осені 1945 року атаки партизан ставали все сильніші. З 32 центрів округів у районі Валка партизани зайняли 13 – майже половину. Ті, які співпрацювали з радянською окупацією, були застрелені або їм доводилось утікати до міст, котрі особливо сильно охороняли. З погляду радянської влади, ситуація стала настільки критичною, що підрозділи НКВД та НКГБ (Народный Комиссариат Государственной Безопасности – “Народний Комісаріат Державної Безпеки”) у районі Валка були змушені розпочати переговори з лідерами ЛНПА. Після двогодинної розмови було встановлено перемир'я на десять днів. Договір про це перемир'я був офіційно підписаний майором Корнєєвим, начальником підрозділів ОББ НКВД ЛатРСР, і А. Цірсаном (“Варпа”), заступником голови ЛНПА, котрий підписував документи як “майор Смітс”. Перемир'я тривало до 9 жовтня 1945 року. На мою думку, це зовсім унікальна подія в історії періоду після Другої світової війни, коли служби безпеки переможної сили були настільки пригнічені, що підписали документ про припинення вогню з так званими “бандитами”²⁵.

Чекістам вдалось розпочати контратаку тільки протягом другої половини листопада 1945 року. Тоді партизанам стало важче переховуватись та діяти через снігопади. Ті партизани, для яких це була перша війна з боями, ще не навчились, як треба ховатися та маскувати свої сліди, тому ця група зазнала важких втрат. Особливо важкою була ситуація груп партизан у районі Валка, де зосередилась більша частина радянських сил. Командувач партизан цього району Волдемарс Андерсонс – “Векаіс” та його група були оточені. У бою було вбито 9 партизанів, включаючи В. Андерсонса, у полон взято тільки одного пораненого²⁶.

Для партизан 1946 рік почався з нових надій на допомогу з Заходу. Підбадьорливим сигналом була промова Сера Вінстона Черчіля у Фултоні 5 березня: “...Залізна завіса опустилась на континент”. Прямим наслідком цієї промови стало те, що лідери ЛНПА поновили дії опору. Оскільки території, де перебували групи ЛНПА, стали занадто великими для єдиного центрального командування, два регіональні штаби північної Латгейл та північної Відземе були об'єднані для того, щоб провадити

²⁵ Turčindkis Z. “1945. gada 29. septembra Alsviū pamiers” // *Universitas* Nr. 84., 2003, 7.—9.lpp.

²⁶ Turčinskis Z. “Ziemeļvidzemes nacionālie partizāni...” 321.lpp.

ефективнішу діяльність. Керівниками цих регіональних штабів були призначені лейтенант Броніславс Слукіс – “Індуліс” та Елмарс Гінда – “Гараіс”. Обидва колишні офіцери армії незалежної Республіки Латвії. Центральний штаб ЛНПА змінив назву на Головний штаб. У липні 1946 року Головному штабові вдалося встановити контакти з Карлісом Русовсом-“Сална”, лідером групи партизанів району Цесі, колишнім учителем у Вецпібальга. К. Русовс став головою новосформованого штабного центру у Відземі²⁷.

Лідери ЛНПА інтенсивно працювали над воєнними планами у разі можливої війни між силами Сходу та Заходу. Наприклад, були готові плани на спільний підрив мостів та руйнування ліній комунікації окупантів по всій території ЛНПА. Докладнішими були плани дій для підривання залізничних ліній²⁸.

Крім воєнних планів, ЛНПА здійснювало широку та інтенсивну кампанію пропаганди для поширення національно-визвольного руху. Кожен регіональний штаб мав підрозділ пропаганди, який нелегально видавав газети. Ці газети друкували на території діяльності ЛНПА: “Maņas Zeme” (“Земля Мара”, 1946–1949); “Talavas Taure” (“Труба Талава”, 1946–1947), “Sudrabota Saule” (“Сріблясте Сонце”, 1946–1948), “Kzintarzeme” (“Амберленд”, 1946), “Tautas Sargs” (“Національна Охорона”, 1948) “Kzimtene” (“Батьківщина”, 1950). Остання з цих газет рукописна, позаяк у ті часи, у 1950-х роках, друкарське обладнання було дуже рідкісним²⁹. Більшість редакторів цих газет були колишніми шкільними вчителями, які приєдналися до повстання, те саме зробили і їхні учні старших класів.

Змінилася й тактика боротьби, застосовувана окупаційними силами. Крім прямих масових атак, організовано агентурну роботу із проникнення в лави партизанів та “мокру роботу” агентів-винищувачів. Зазвичай, агентом був один із партизан, якого схопили або який закинув боротьбу та погодився співпрацювати з ЧК для того щоб, урятувати себе та сім'ю від покарання за їхні попередні дії. Їх відправляли назад у ліси з завданням убити командира певної групи партизан. Таким чином агент Яніс Клімканс – “Дубіс”, убив Петеріса Сопе – “Цінітіс”, засновника та командувача ЛНПА, а також його заступника, капітана Хейнріхса Аузекліса – “Тераудс”³⁰. Після цієї катастрофічної події Антонс Цірканс – “Барпа”,

²⁷ turpat., 345.— 347.lpp.

²⁸ Strods H. “Latvijas nacionālo partizānu karš 1944.—1956.” Rīga 1996, 169.—186.lp.

²⁹ Turčinskis Z. “Ziemeļvidzemes nacionālie partizāni...” 346.—347.lpp.; Strods H. “Latvijas nacionālo partizānu karš 1944.—1956.” Rīga 1996, 172.—186.lp.

³⁰ Jansons R., Zāļīte I. “LPSR valsts drošības dienesta izveidodana un tā represīvie uzdevumi” // Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti 3. sējums. “Totalitārie režīmi un to represijas Latvijā 1940.—1956.”, Rīga 2001., 428.lpp.

який до цього часу був головним зв'язківцем, став начальником головного штабу ЛНПА.

Протягом наступних років ЧК вдалось організувати кілька проникнень своїми агентами-вимищувачів. 25 травня 1947 року агент Віліса Кремерса – “Сіліс” застрелив Карліса Кремерса – “Карліс”, командувача національних партизан у районі Мадона. 7 квітня 1949 року агент “Акменс” застрелив Августса Кудренікіса (“Грантса”), який був одним із найобдарованіших та найуспішніших партизанських командирів у районі Вілаці. Також із засідок агенти-вимищувачі вбили багато рядових партизан³¹.

Свою чергою, національні партизани взяли безжальний реванш над агентами, чия співпраця з ЧК було виявлено. У районі Алуксне партизани вбили в бою агента-вимищувача Ернестса Зіверса. Після цього партизани винесли вирок його сім'ї, яка складалася з шести осіб³².

ЛНПА провела успішну операцію разом з естонськими національними партизанами, які теж вели підпільну національно-визвольну боротьбу. В результаті цього 22 травня 1946 року розстріляно майора Гусева, начальника підрозділу МГБ (Міністерство Государственной Безопасности – Міністерство Державної Безпеки) району Алуксне. Більше того, партизани захопили всі документи МГБ того району, серед них були і списки агентів ЧК. Партизани не розстріляли зразу цих агентів, а оприлюднили їхні зрадницькі дії, вивісивши копії списків. У результаті цього, жоден з агентів не міг далі провадити свою провокаційну та шпигунську діяльність, і ЧК мало рекрутувати нових агентів³³.

Однак восени 1946 року декілька груп національних партизан зазнали катастрофи. Штаб ЛНПА у північному Відземі був знищений. Багато груп були вистежені та знищені, а інші, усвідомлюючи, що немає жодних перспектив на перемогу над більшими силами окупантів, перестали боротись. Через численні арешти частково зруйнувалась система комунікації³⁴.

Для того, щоб поновити комунікації та реорганізувати ті групи, які залишились, але були ізольовані, генеральний штаб ЛНПА, що складався із семи осіб, влітку 1947 року об'їхав усю територію діяльності організації. Проте, 7 липня чекістам вдалось захопити генеральний штаб групи у районі Цесіс. Під час перестрілки поранено та вбито Антонса Цірсанса – “Варпа”, командувача ЛНПА, але іншим вдалось утекти³⁵. Алоіс Сайканс – “Вельдріс” став новим лідером ЛНПА. Однак він не міг

³¹ *turpat.*, 436.—444.lpp.

³² *Turčinskis Z. “Ziemeļvidzemes nacionālie partizāni...”* 323.—324.lpp

³³ *turpat.*, 324.—326.lpp.

³⁴ *turpat.*, 325.—326.lpp.

³⁵ *LVA 270.f., 1-s.apr., 266.l., 67.lp.*

повністю поновити спільну діяльність організації на всьому терені. А. Сайканса вбито 11 листопада 1948 року в бою в День пам'яті визвольної війни Латвії (1918–1920). Після цієї події група Головного штабу перестала існувати³⁶.

Вже після смерті А. Цірканса, справжнє лідерство взяли на себе два локальні штаби – центральної Відземе та північної Латгале. У 1948 році у Відземе активно працювали 45 партизанів ЛНПА, а у Латгале – 80. Однак було вже занадто небезпечно регулярно підтримувати зв'язок між двома штабами³⁷.

4 липня 1948 року чекісти схопили Карліса Русовса – “Салну”, голову штабу ЛНПА у центральній Відземе. Він мав з собою архів Головного штабу ЛНПА, який таким чином потрапив до рук чекістів. Всі місцеві групи, які звітувались К. Русовсу, були розбиті впродовж місяця³⁸.

Після цього активний опір ЛНПА окупантам тривав лише у північному Латгале де він і почався. Помщаючись за вбивство партизанами 2 вересня 1948 року капітана МГБ Белобородова, чекісти арештували 158 цивільних осіб лише за те, що вони жили в окрузі³⁹. Партизани ЛНПА відповіли атакою на чекістів та їхніх агентів.

25 березня 1949 року відбулась масова депортація 42133 осіб, насамперед фермерів та їхніх сімей з Латвії до Сибіру. Метою ЧК було зламати головну опору колись заможного населення Латвії – фермерів. Якщо рахувати, що росіян приблизно у сто разів більше як латвійців, а американців приблизно у двісті разів, то розмах депортації дорівнював би виселенню 4 мільйонів росіян чи 8 мільйонів американців. Світ говорив би про це десятки років, якби таке сталося з однією з цих великих націй, але мовчить про Латвію.

Одначе, на ці акції геноциду національні партизани ЛНПА відповіли серією дій проти “істребітелей”, які допомагали чекістам проводити арешти. У ході них багато “істребітелей” та членів їхніх сімей було поранено та вбито⁴⁰. Як наслідок, ЧК здійснювало антипартизанську операцію великого масштабу з січня по березень 1950 року. Декілька груп ЛНПА зазнали сильних втрат. Незважаючи на це, ті, хто вижили, підтримували контакти та свою партизанську діяльність ще три роки. Проте на початку 1953 року було лише п'ять активних членів ЛНПА, серед них троє були жінками⁴¹.

³⁶ LVA 270.f., 1-s.apr., 371.l., 129.lp.

³⁷ Rusovs K. “Liec patiesību atkal godā celt.” // “Uz eņiņas galvu liku” Rīga 1993., 197.–211.lpp.

³⁸ turpat.

³⁹ LVA 1849.f., 1.apr., 4.l., 35.lp.

⁴⁰ LVA 1986.f., 1.apr., 21637.l., 1.scj., 130.–211.lp.

⁴¹ turpat., 1.scj., 99.–102.lpp., 7.scj., 25. 27.lpp.

Отже кінець активної діяльності ЛНПА настав 15 січня 1953 року. Цього дня були захоплені лейтенант Броніслав Слукіс (“Індуліс”), голова штабу на півночі Латгалі, та його жінка. Цей офіцер один з перших, хто розпочав участь у русі опору, йому ж судилося стати одним із останніх повстанців. У перестрілці Б. Слукісу вдалося вбити одного з людей МГБ, після полонення його засудили та стратили⁴².

Однак, ідея національного визволення залишалася жити, і врешті-решт призвела до відновлення незалежності Латвії у травні 1990 року та фактичного відновлення незалежності у серпні 1991 року.

Дослідження історії ЛНПА ще тривають, проте вже зараз є можливість вказати чисельність її структур. Отже в лавах цієї організації боролася приблизно 2000 осіб. Чисельність є значною, якщо врахувати, що вона стосується лише однієї п'ятої території Латвії. Очевидно, значно більше було прибічників, які постачали їжу та одяг партизанам або мовчали про їхнє перебування в окрузі. Боротьба ЛНПА, яка тривала вісім з половиною років, доводить що латвійська нація чинила завзятий опір чисельно більшій силі окупантів і тільки брутальною силою вдалося приєднати Латвію до комуністичної імперії.

---

⁴² turpat., 1.sēj., 12.–15.lp.